

FREDERICIA – DANMARKS FØRSTE FRISTAD

AF STUD.MAG. MAD S FRISTEEN

Fredericias unikke historie handler om indvandrere og integration i det danske samfund for mere end 300 år siden. Læs historien her.

Fredericia blev grundlagt som fæstning, men byen skulle også fungere som handelscentrum i Jylland. Det var imidlertid et stort problem at skaffe indbyggere til byen og få gang i handelslivet. Derfor forsøgte kongen at lokke udenlandske handelsfolk til Fredericia ved at love dem en række privilegier. I 1682 blev privilegierne samlet i en slags grundlov, der bl.a. omfattede asylret og religionsfrihed til alle fremmede. Religionsfrihed var på det tidspunkt et usædvanligt privilegium og bevirkede, at indvandrere med forskellig religiøs baggrund flyttede til byen.

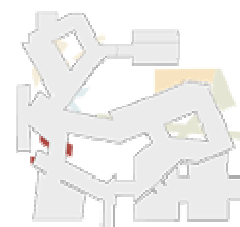
Gennem de følgende århundreder udviklede Fredericia sig til et multikulturelt samfund, hvor jøder, katolikker og fransk reformerte dyrkede deres religion side om side med byens lutheranske majoritet.

DANSK UDLÆNDINGEPOLITIK ANNO 1600

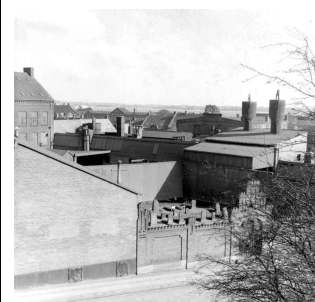
Jøder begyndte i slutningen af 1600 tallet at flytte til Fredericia fra andre byer i det danske rige, bl.a. Ribe og Altona i Holsten. Der var tale om askenaziske jøder (*Ashkenaz*: hebraisk for Tyskland), som oprindeligt kom til Danmark fra Østeuropa. I de fleste kristne samfund var jøder en forfulgt minoritet, og udsigten til religionsfrihed har virket attraktiv.

Den danske regering skelnede fra begyndelsen mellem to grupper af jødiske indvandrere – askenaziske og sefardiske jøder (*Sefarad*: hebraisk for Spanien). Modsat de først indbudte og ofte meget velhavende sefardiske jøder fra Portugal og Spanien var mange af de askenaziske jøder, der søgte mod Danmark, fattigere og mindre veluddannede. Regeringen førte en stram udlændingepolitik og prøvede så vidt muligt at regulere indvandringen. Man ønskede kun velhavende og initiativrige jøder til landet. De askenaziske jøder var, på grund af deres lavere sociale og økonomiske status, underlagt flere love og restriktioner end de sefardiske indvandrere.

I 1651 indførte kongen, at alle jøder skulle skaffe et lejdebrev (pas) for at rejse lovligt omkring i riget. Desuden fik jøderne kun bosættelsestilladelse i en by, hvis de var i besiddelse af 1.000 rigsdaler og havde et godt rygte som handelsfolk. Også på dette punkt adskilte Fredericia sig fra resten af landet på grund af det lave indbyggertal. Den særlige asylret betød, at jøderne fik lov til at slå sig ned i byen, så længe de havde et gyldigt lejdebrev. En tragisk historie fra 1691 fortælles om Joachim Jakobs, der blev pågrebet i Fredericia uden lejdebrev. Han kom i fængsel og fik en bøde på 1.000 rigsdaler. Selvom hans trosfæller i byen prøvede at samle ind til bøden, er han sandsynligvis blevet udvist.

På Dansk Jødisk Museum og på www.jewmus.dk kan du læse mere om jødisk indvandring til Danmark under temaet Ankomster.

Begravelsespladsen i Fredericia ligger godt indeklemmt. Foto: Museerne i Fredericia.

Begravelsespladsen. Foto: Museerne i Fredericia.

FREDERICIA – DANMARKS FØRSTE FRISTAD

KAFFE, TE OG GENBRUGSTØJ

Den første jøde i Fredericia var Abraham Levi. Han kom til byen i 1675 fra Hamborg og fik borgerskab som tobaksspinder. På det tidspunkt var jødernes erhvervsmuligheder i Danmark stærkt begrænsede. De måtte hverken eje jord eller optages i de eksisterende håndværkerlav. Lavene frygtede konkurrence og gjorde derfor store anstrengelser for at holde jøderne ude. Tilbage var handel med for eksempel penge, kaffe, te, chokolade, genbrugstøj og tobak.

Først i 1788 åbnede lavene for jødiske håndværkere, og det gav bedre muligheder for at ernære sig. Slagteri blev et populært erhverv blandt jøderne i Fredericia. Flere havde allerede lært håndværket i forbindelse med den rituelle slagting, *schächting*, af fugle og kreaturer. De jødiske slagtere var så mange, at de ikke kun leverede kød til deres egne men også solgte til byens andre trossamfund.

MINORITET I PROVINSEN

Religionsfriheden indebar, at jøderne i Fredericia havde lov til at opføre synagoge og praktisere deres religion. Men kun så længe de ikke forstyrrede byens kristne befolkning. Den første synagoge blev indviet i 1719, indtil da foregik gudstjenesterne i private hjem. Synagogen måtte ikke vække opsigt i byen og blev derfor indrettet i et almindeligt hus på sted, som i dag har adressen Riddergade 15.

Den jødiske minoritet levede afsondret fra de andre trossamfund i Fredericia, og kontakt på tværs af religionerne foregik hovedsagligt i forbindelse med handel. Jøderne blev tolereret, men betragtet som en fremmed nation. I religiøse forhold havde de selvstyre, og interne stridigheder blev afgjort ud fra de jødiske leveregler - *halakhah*. Det kunne f.eks. være spørgsmål i forbindelse med ritualer, arvesager eller hvem der kunne gifte sig med hvem.

BEGRAVELSESPLADS

Den jødiske begravelsesplads i Fredericia er en af de ældste i Skandinavien, og her er ca. 550 grave. Pladsens ældste del ligger langs Jyllandsgade, tæt op mod volden. Det er uvist, hvornår den blev anlagt, men det antages, at de første begravelser allerede fandt sted i 1690'erne.

En gammel fortælling giver et bud på, hvordan jøderne oprindeligt fik tilladelse til at anlægge begravelsespladsen. Engang da Kong Frederik IV (1699-1730) var på gennemrejse i Fredericia, fik han serveret en velsmagende fiskeret. Han spurgte efter kokken og fik oplyst, at retten var tilberedt af en jødisk kvinde fra byen. Hun blev ført for kongen og lovet en gave til gengæld. Kvinden skulle da have bedt om en gravplads til sine afdøde trossfæller, og kongen opfyldte straks hendes ønske.

Begravelsespladsen eksisterer stadig i dag, og er det eneste synlige bevis på jødernes fortid i byen. Det er ifølge jødisk tradition forbudt at nedlægge en jødisk grav og både i Fredericia og i andre danske byer, der har haft jødiske menigheder, finder man de jødiske begravelsespladser bevaret. Museerne i Fredericia fører i dag tilsyn med begravelsespladsen i Fredericia.

Børn foran Synagogen i Fredericia.
Foto: Museerne i Fredericia.

Dragt som bruges ved Brit Milah, omskærelse af drengebørn. Stammer fra Fredericia. Foto: Dansk Jødisk Museum.

Begravelsespladsen i Fredericia. Foto: Dansk Jødisk Museum.

FREDERICIA – DANMARKS FØRSTE FRISTAD

BORGERRETTIGHEDER OG TILBAGEGANG

Sammenlignet med andre lande i Europa havde jøderne det forholdsvis godt i Danmark. De blev hverken tvunget til at bo i ghettoer eller betale særskatter, og der findes kun få eksempler på voldelige overfald. Alligevel var forholdet mellem de kristne og jøderne ikke uden gnidninger.

Motivet for at åbne landet for jødisk indvandring var først og fremmest økonomisk og ikke alene et udslag af tolerance eller frisind. Gennem 1700-tallet var de askenasiske jøder underlagt strenge love for, hvor de måtte bo, og hvad de kunne beskæftige sig med. Først i slutningen af århundredet skete der et holdningsskift under indflydelse af oplysningstidens tolerance og ideal om lige rettigheder.

I 1814 gav kongen danske jøder stort set de samme borgerrettigheder, som alle andre danske indbyggere. Jøderne kunne nu bosætte sig overalt i landet uanset deres oprindelige opholdssted, og en lang række nye erhvervs- og uddannelsesmuligheder stod åbne. Det medførte, at mange snart udvandrede fra Fredericia for at flytte til andre byer. Nogle tog til København, fordi der var flere erhvervsmuligheder. Desuden kunne hovedstaden tilbyde bedre skoleundervisning til børnene og et mere dynamisk kulturliv. Andre flyttede til provinsbyer som Aalborg, Århus, Randers, Horsens, Faaborg, Odense og Nakskov.

Den sidste gudstjeneste i Fredericia blev afholdt i 1902, og i 1914 blev synagogen revet ned. Selvom jøderne forlod Fredericia for at søge bedre vilkår andre steder, har byen haft betydning som omdrejningspunkt for den jødiske indvandring til landet. Religionsfrihed blev først indført i hele Danmark med grundloven i 1849, men i Fredericia har der været religionsfrihed siden 1682. På den måde er Fredericia den første religiøse fristad i Danmark.

LÆS MERE HER

Merete Næsbye Christensen: *Det jødiske Fredericia 1675-1902 - et fristed i Danmark*, 2002.

Bent Østergaard: *Indvandrerne i Danmarks historie. Kultur- og religionsmøder*, 2007.

Peter Bejder, Kim Boye Holt: *Fra huguenotter til afghanere. Indvandringens historie i Danmark*, 2003.

LINKS

Om den jødiske begravelsesplads i Fredericia

www.fredericiakommune.dk/musark/menu/udstillinger/mosaiskbegravelsesplads

Om Fredericias historie

www.fredericiakommune.dk/Musark/menu/fredericiashistorie/

Om jødisk indvandring til Danmark

www.jewmus.dk/ankomster.asp

Anordningen af 29. marts 1814 gav jøder stort set de samme rettigheder som andre borgere i Danmark. Foto: Dansk Jødisk Museum.

Chanukkah-stage fra Fredericia, fremstillet i 1779 til byens synagoge. Kan nu ses på Dansk Jødisk Museum. Foto: Dansk Jødisk Museum.